

İstanbul'un o yılları. Dervişler yine dönüyor.

Bir hüzün ve müzik adamı: Hacı Arif bey

Klasikleşmiş bine yakın bestesiyle Türk Musikisi'nin mümtaz simalarından biri, Hacı Arif Bey. Ancak bizim musiki tarihi, sanki aradan beş-on asır geçmişcesine Hacı Arif Bey'in tevellütü konusunda tam bir tarih veremiyor. Bu, son derece dikkat çekici ve üzüntü verici bir durum. Düşünün ki, daha geçen yüzyılda yaşamış, Türk Musikisi'nin medarı iftihar bu zat-ı muhteremin ne zaman doğduğunu bile bilmiyoruz.

Soğuktu sarayın taş duvarları... Fakat elini değdirse, ısınıverirdi her taraf... Baktığında da bütün gölgelere düşerdi aydınlığı... O, güneş gözlü kadın, Hacı Arif Bey'in yüreğine düştüğünde onbeşinden henüz yaş almıştı... Bu sebeple "yaşı kemale ermediğinden" gözyaşı nedir bilmiyordu...

"Taş konak"ta otura otura yüreği taş kesilen bu güneş gözlü kadının Hacı Arif Bey'e en büyük bestelerine ilham verdiğini ifade edenler çoktur. Arif Bey'in kalbiyerine ilham veren bu dilberin ihanetten beraat ettirilmesine gönül danıştayım "muhafelet şerhi" koyuyor...

Bu sebeple "kararı esastan bozuyorum" Bir besteye bir elmas alan Hacı Arif Bey, Çeşmidilber adlı afete gönül vermeden önce, sevdaları hayalen yaşamakta ve kimbilir aşk yerine "sosyal içerikli" nağmeler dökürmekteydi.

"Güneş tutulması"na maruz kaldığında, yani bedeniniz "güneş gözlü kadın", rontgen ışını gibi delip geçtiğinde bir musiki ustasıdır.

Henüz aşk serderesi değildir ve kadınları "seni uzaktan sevmek aşkların en güzeli" gibilerinden tanımlamakta ve sevda esiri olmaktansa, gönül kaçağı olmayı tercih etmektedir.

Ama gönül kuşunun ne zaman ve nereye konacağı bilinmez ve bu yüzden nice avcı ava giderken avlanır.

İnanılmaz şey

Şimdi bir nebze "keklik avı"na misal olması ve "her kuşun eti yenmez" sözünün doğruluğuna işaret etmesi amacıyla şu muhteşem tasviri sizlere takdim ediyorum:

"Taş konak"ın kapıları ardına kadar açıldı. Sokakta landolar, kupalar ve arabalar sıralanmıştı. Genç gelin en dipteki salonda taht haline sokulmuş bir koltukta oturuyordu.

Birden bire inanılmayacak bir şey oldu.

Misafirlerin ve haremağalarının gözleri önünde, genç kız beyaz gelin elbisesiyle yerinden fırladı. Beyaz duvağını savura savura salondan çıktı."

Burada kesiyor ve benimle her hafta ihtimal ve tahayyül yolculuğuna çıkan okuyucularıma soruyorum: "Nereye gidiyor bu gelin?" Dest-i izdivaçtan vazgeçip, eski bir 'göz ağrısı'na mı tutuldu?

Lokman Hekim'in bile çaresiz kaldığı bir buhrana mı yoksa Burhan'a mı sürüklendi? Tahmini mümkün değildir ve bunu kimse bilemez:

"Çeşmidilber Hanım, beyaz gelin elbisesi, beyaz duvağı ile kızılık ağaçlarının birine tırmanmaya başladı. Hayret verici bir maharetle kızılık dalları üzerinde yükselip duruyordu. Nihayet en tepedeki dalda karar kıldı. Kızılık dalındaki gelin, sarayın en güzel, en ele avuca sığmaz kızı Çeşmidilber Hanım'dı." (Hayat Dergisi)

Nasıl haklıyım di mi?

Mübarek, Tarzan'ın Ceyn'i ile, Reşat Nuri'nin Çalığışu'ndan daha cevval ve maharet sahibi...

Saraydan nağmeler

Hayat'a göre 13 yaşında iken saraya giren bu afet-i cihan orada musiki dersleri veren Hacı Arif Bey'e gerekli dersi, ilk "tenefüs" sırasında vermiş ve ona "Toplansa hep güzeller bir yere" bestesini yaptırmıştı.

Sanki aradan beş on asır geçmişcesine bizim musiki tarihi Hacı Arif Bey'in tevellütü konusunda tam bir tarih verememiştir. Yıllar boyu 1831, Türk Bestekarları Ansiklopedisi 1941 tarihlerini verirken, Laika Karabey Hanım'ın ünlü Musiki Dergisi "Doğum tarihi katiyetle bilinmemektedir" ifadesini kullanır. Bütün Türkiye Dergisi ise Osman Nihat Bey'in kaleminden 1831'de ısrarı etmektedir.

Son derece dikkat çekici ve bunun ötesinde üzüntü verici bir durum. Düşünün ki, henüz geçen yüzyılda yaşamış, Türk Musikisi-

Hacı Arif Bey

si'nin medarı iftihar bu zat-ı muhteremin ne zaman doğduğunu bile bilemiyoruz. İki dımdımla, bir klip ve medya yağlaması ile adam olmadan müzik adamı olanların ülkesine dönüşmemimizin temel sebebi buradan kaynaklanıyor...

Koskoca saraya intisap etmiş bir musiki büyüğünün kimliğine sahip olamayacağımız da, Türk musikisi'ne mi sahip olacağız?

Müzik yaşamaktır

Klasikleşmiş bine yakın bestesiyle Türk Musikisi'nin mümtaz simalarından biri olan Hacı Arif Bey, Eyüp Mahkemesi Başkatibi Mehmet Bekir Efendi'nin oğlu olup, Eyüp İptidai Mektebi'nde (İlkokulu'nda) okurken dikkati çekmişti.

Hacı Arif Bey'e musiki zevkini ilk aşılardan başında da Eyyubi Mehmet Bey yer alır. Onu Dede İsmail Efendi'ye götürüp saraya tanıtan ve Mızıkai Hümayun'a yazdıran oydu. Şüphesiz yirmilerinde saraya girip onca saray kadını arasında vazifelendirilmişti. Dilberler arasında başı dönmesine rağmen o da muhteşem eserleriyle Abdülaziz'in başını döndürmüştür. Saray'dan bir değil üç gelin çıkarması, kendisine duyulan sevgi ve hürmeti ifade etmektedir.

Abdülaziz gibi nice pehlivanlar dize getirmiş bir padişahın sarayından, değil üç gelin, bir demet mesir macunu bile çıkarmak mümkün değildir...

Demek ki itibarı saray yalıklığından değil, sanat berraklığından ileri gelmektedir.

Açlıktan ölenler

Musikinaslar saray dışında da acıyı yaşıyor. Saymaya kalksak Sadullah Ağa'dan Mahmut Aziz Bey'e kadar yüzlerce "Elem çiçeği" görürüz.

Ben onları daha çok davranışlarımızla, sanata olan hürmetsizliğimizle öldürdüğünüz kanaatini hep taşımışımdır. Bunu bir misalle vermek isterim : Tanburi Ali Efendi merhumun oğlu Mahmut Aziz bey hakkındaki yazıya "Lale devri bestekarı" muharriri Hayri Yenigün şu tafslatı veriyor:

"Ziraat Bankası memurlarından olan bu bedbaht san'atkar hakikaten açlıktan öldü. Durum şöyledir: 1922 yılında İzmirin Yunanlılardan istirdadından ve Refet Paşa Kolordusu İstanbulla girdikten sonra İstanbul artık Ankara'nın emrine alınmış ve devairde çalışan ve Ankara'ya nakli lazım gelen bir kısım dairelerde çalışan memurların muvakkaten buradaki vazifelerine son verilmişti. Bu arada Ziraat Bankası memuru olan ağabeyim de açığa çıkarılmış, gerek Aziz Bey, gerek ağabeyim bila maaş Ankara'dan davet emrine intizaren diğer memur arkadaşları gibi aylarca kadere boyun eğdiler. Ağabeyim ve Aziz Bey Beşiktaş'ta oturuyorlardı. Ekseriya buluşup görüşüyorlar ve durumlarının vehametini derleştiriyorlardı. Bir gün ağabeyim bana "Hayri, Aziz Bey kaç gündür ancak gıdaları olan çay ve ekmeği de bulamamışlar, halleri bizden de perişan" demişti. O tarihlerde ben de işsizdim, nerye müracaat etsem. Ankara'dan emir gelmedikçe memur alınamıyordu. Ağabeyimin de durumu çok berbattı. Ankaradan bir kaç gün geçince ağabeyim beni gördü "Hayri, dedi. Aziz Bey sizlere ömür. Dün cenazesini dört hamal kaldırmış." Çok üzülmişdüm, elden ne gelirdi ki! Yazınızda Aziz beyin vefat tarihini 1929 olarak kaydetmişsiniz. O zavallı 1923 yılının son aylarında öldü ve zannedersen de kabri, Yahya Efendi mezarlığındadır." (Yeni Musiki Mecmuası No: 170, Nisan 1972)

Yaşadığı acılar, Hacı Arif Bey'in bine yakın bestesinde kendisini gösteriyor.

Onu iki çocukla bırakıp tünediği "Taş Konak"tan "pırır" eden Çeşmidilber meşhule konacak ve üstadımızı derinden yaralayacaktır. Bu davranış karşısında ne yapsın, besteden başka Hacı Arif Bey?

"Niçin terkeleyyip gittin a zalim"

İkinci ders

Hacı Arif Bey'in saray dersleri devam etmekte ve her büyük besteye küçük bir hicran yaşı düşmektedir. Bu defa yüreğindeki sızıya Zülfinigar adındaki öğrencisi merhem olacaktır... Padişahın izniyle Zülfinigar Hanım'la yuva kurmuş ama kötü kader bestekarın peşini yine bırakmamıştır.

Malum "güneş girmeyen eve hastalık girer" ve Zülfinigar Hanım 20 yaşında "ince hastalık"tan gider... Geride onca beste ve Rabia adında bir çocuk kalmıştır.

*Olmaz ilaç sine-i sâd-pâreme
Çare bulunmaz bilirim yâreme
Baksa tabibân-ı cihan çareme
Çare bulunmaz, bilirim yâreme*

Asırlık geçmişine rağmen hala büyük bir keyifle terennüm ettiğimiz bu muhteşem şarkının Hacı Arif Bey için teşkil ettiği elem ve acıyı hangi birimiz bilebiliriz ki? Ardı ardına yaşanan iki muazzam facianın musiki-mize kazandırdığı eserler de aynı büyüklüktedir.

Belli ki, yüreğindeki aşk alevi daima kor halindedir ve ısıtacağı bir yürek aramaktadır. Bu defa Pertevniyal Valde Sultan'ın Nigarnik adlı nedimesi ile üçüncü ve son dest-i izdivaç bestesini yapacaktır. 40 altın lira ile saraydan uzaklaştırılmış ve o da çaresiz bestelerinde aşklarını yaşatmıştır.

"Türk Bestekarları Ansiklopedisi" bestekarın Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden sonra Zincirlikuyu'da inek besleyip sütçülük yaptığını ve bu suretle geçimini sağladığını yazar... Hacı Arif Bey'i inek sağan bir sütçü olarak düşünebiliyor musunuz? Türk Bestekarları Ansiklopedisi'nin onun çiftliğe çekilişine bu yorumu getirmesini yadırgadım. Sağmal Montafon İnekleri Ansiklopedisi mi, yoksa Bestekarlar Ansiklopedisi mi yapıyorsunuz?

Hacı Arif Bey'in hayatının bu safhasında mandıracı olup olmadığını benim gibi ıslık

çalamayan bir müziksever değil müziğin yetkinleri karar vermelidir.

İran Şahı Nasirettin Şah'a, İstanbul'a geldiğinde Hafız'ın bir gazelini besteleyip takdim eden Hacı Arif Bey davet edilmesine rağmen Acem diyarı yerine, yine Dersaadet'i tercih edecektir.

Onca acı çekmiş ikbal ile mahrumiyeti bir arada yaşamıştı. Abdülhamid'in yeni eserlerini dinlemek arzusunun "Sanatta irade-i hümayun geçmez" diye geri çevirmişti.

Çok sevmekten midir nedir, kalbi zayıflamış ve bana göre arkasından konuşmak gibi olmasın ama ilk eşi Çeşmidilber'in hiyaneti ile bitap düşmüştü.

Güneşin karanlığa yenik düştüğü ya da gündüzün geceyi öptüğü bir zamanda, asır sonrası duyulacak bir besteye hazırlanıyordu... Çok yaşamaktan dolayı yorgundu... Sözleri yazıya dökmeye çalışıyor ama başaramıyordu.

Çünkü hiç bir yazı "Alın yazısı"ndan daha güçlü olamazdı.

Takriban 1293'de (1878) vefat etmiş ve kalbimize gömülmüştü.

Demek ki hala yaşamaktadır. ●

Hacı Arif Bey'in doğum tarihinin bile bilinmemesi Türk musikisi adına oldukça düşündürücüdür.

